

SOSYOLOGCA

TEMMUZ-ARALIK 2012

CİLT:2 SAYI: 4

ISSN: 2146-5207

BAŞÜSTÜNE KOMSERİM! SOSYAL BİLİMLER LİSESİ SOSYOLOJİ 1 KİTABINDA POLİSİN GÖRÜNÜRLÜĞÜ ÜZERİNE

Mehmet AYGÜN

Özet: Ülkemizde hem “polis devleti” kavramının hem de Michel Foucault ve Gilles Deleuze’ün kuramlarının tartışılması ve yaygınlaşması beraber ele alınması gereken bir konudur. Bu çalışmada Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji 1 kitabı ele alınacaktır. Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji 1 kitabı dönemin siyasal ve düşünsel eğilimlerinin izlerini taşımaktadır. Bu çalışmada, Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji 1 kitabında polisin görünürlüğü üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji 1 kitabı, Michel Foucault, Gilles Deleuze.

YES COMMISSIONER! ON THE VISIBILITY OF THE POLICE IN SOCIAL SCIENCES HIGH SCHOOL SOCIOLOGY 1 BOOK

Mehmet AYGÜN

Abstract: Discussion and dissemination of both the concept of the "police state" and the theories of Michel Foucault and Gilles Deleuze in our country is an issue that should be addressed together. In this study, Social Sciences High School Sociology 1 book will be discussed. Social Sciences High School Sociology 1 book bears the traces of the political and intellectual tendencies of the period. In this study, the visibility of the police will be emphasized in the Social Sciences High School Sociology 1 book.

Keywords: Social Sciences High School Sociology 1 book, Michel Foucault, Gilles Deleuze.

BAŞÜSTÜNE KOMSERİM! SOSYAL BİLİMLER LİSESİ SOSYOLOJİ 1 KİTABINDA POLİSİN GÖRÜNÜRLÜĞÜ ÜZERİNE

Mehmet Aygün

Son günlerde ülkemizde eğitim sisteminde öngörülen değişiklikler siyasal tartışmaların merkezine oturdu. Siyasal iktidar, yürürlüğe sokmak istediği kesintili 4+4+4=12 yıllık zorunlu eğitim sistemini kamuoyunda en geniş boyutlarıyla tartışma gereği duymadan hızlı bir biçimde yasalaşma yoluna gitme isteğini ortaya koysa da, konu toplumsal muhalefetin ve siyasal-düşünsel çevrelerin ana gündeminde yerini aldı. Taraflar kendi dünya görüşleri ve siyasal beklentileri doğrultusunda hararetle tartışmaya katılırken görüşüne başvurulmayan/dinlenmeyen kesim, işin mutfağındaki öğretmenler oldu.

Konu daha çok biçimsel açıdan (eğitimin kesintili olması ve yılların bölünmesi açısından) tartışılırken, eğitimin içeriği, niteliği ve toplumsal boyutu pek fazla gündeme gelmemekte, getirilmemektedir. Halbuki tartışmaların biçimsel ve teknik sorunlarla sınırlanmasının büyük sakıncaları bulunmaktadır. Son dönemlerde Türk eğitim sisteminin temel ilkelerinde ve felsefesinde gözlemlenen ciddi değişimler ve bu değişimlerin yol açacağı yeni sorunlar göz ardı edilmektedir. 1973 tarihli 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun *Türk Milli Eğitiminin Amaçları'nı düzenleyen 1. Bölümü 652 sayılı KHK* ile 25.8.2011 tarihinde değiştirilmiştir. Yapılan değişiklikle eğitimin Atatürk İlke ve İnkılaplarına, milli, manevi ve kültürel değerlere; laikliğe, cumhuriyete ve yurttaşlığa vurgu yapan temel amacı, yeni düzenlemeyle "küresel düzeyde rekabet gücüne sahip ekonomik sistemin gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatarak geleceğe hazırlayan eğitim ve öğretim programlarını tasarlamak, uygulamak, güncellemek" biçiminde düzenlenmiştir. Yine ikinci maddenin c fıkrasındaki "Eğitim sistemini yeniliklere açık, dinamik, ekonomik ve toplumsal gelişimin gerekleriyle uyumlu biçimde güncel teknik ve modeller ışığında tasarlamak ve geliştirmek."¹ şeklindeki cümle yeni eğitim sisteminin daha ekonomik temelli düşünüldüğünü

¹ <http://www.meb.gov.tr/mevzuat/liste.asp?ara=4&Submit=Listele> (Erişim: 25.05.2012)

göstermektedir.² Değişikliğin kaynağında, Türk eğitim sisteminin ideolojik unsurlar içerdiğini, eğitim anlayışının ve müfredatın bu unsurlardan (yaklaşım, kavram, sembol vb.) arındırılması gerekliliğini, eğitim sisteminin evrensel değerler ve kriterler doğrultusunda yeni baştan düzenlenmesi ihtiyacını vb. vurgulayan bazı egemen kesimlerin yönelttikleri eleştiri ve talepler vardır. Bu eleştiriler ve talepler -ama en önemlisi dünyadaki liberal ve yeni-muhafazakâr kesimlerin beklentileri- doğrultusunda gerçekleştirilen değişikliklerle, “dünyadaki gelişmelere ayak uyduramayan, içe kapalı gençler/yurttaşlar!” yetiştirmek yerine “dünya vatandaşları” yetiştirmek amaçlanmaktadır. Bunun için Milli Eğitim Temel Kanunu’nda birtakım kavramlar fazla “millî” çağrışımlar yaptığı gerekçesiyle kaldırılmış, bunun yerine “daha evrensel çağrışımları” olan kavramlar konulmuştur.

Yine son dönemlerde ilköğretim okullarında ders başlamadan önce söylenen *And*³ ve okullardaki Atatürk köşesindeki *Gençliğe Hitabe*’nin “ırkçı” söylemler içerdiği, buradaki “Türk” sözcüğünün moda deyimle “ötekileştirici” ve “ayrıştırıcı” bir işlev gördüğü, bu tür uygulamaların faşist ve Nazist ülkelerden taklitle alındığı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı’nın da bu tür ülkelerden devrildiği⁴ ve militarizmi çağrıştırdığı vb. şeklindeki eleştiri ve tartışmalar, eğitim sisteminde yapılması tasarlanan sistemli ve radikal dönüşümü haklılaştırmaya yönelik tartışmalardır. Eğitim sisteminin “ideolojilerden arındırılması” adına söz konusu uygulamaların kaldırılması istenmektedir.⁵ Ancak hemen şunu belirtelim ki bu konuların gündeme gelmesi ve tartışmaya açılması, “askeri vesayet”, “siyasetin sivilleşmesi”, “çokkültürcülük”, “konfederatif yönetim” ve “küreselleşme” gibi tartışmalardan bağımsız değildir. Genel siyaset ve toplum düzeyinde yürütülen bu tartışmalar eğitim sistemi üzerindeki tartışmaların da kaynağını oluşturmaktadır.

Siyaset ve bazı düşün çevrelerindeki tartışmalar yukarıda kısaca ifade ettiğimiz noktalarda devam ederken, daha çok eğitimcilerin içinde yer aldığı bir başka tartışma ders kitapları üzerinden yapılmaktadır. Son yıllarda MEB ders kitaplarını bizzat öğretmenlere yazdırma uygulamasına gitmiştir. Öğretmenlerden oluşan bir komisyon tarafından yazılan kitaplardan biri de Sosyoloji ders kitabıdır. Kitap, *Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji 1* adıyla Sosyal Bilimler Liseleri’nde okutulması için bir komisyona yazdırılmış ve 2011 yılında yayımlanmıştır. Kitap pedagojik olarak bazı eksiklikler

² Bu durum bize Türkiye’de muhafazakâr modernleşmeci kadroların “ekonomik kalkınma” temelli yaklaşımının 21. yüzyıldaki yansımasını göstermektedir. Bu yaklaşımın temellerini Osmanlı’nın son dönemlerinde ilk sosyologlarımızdan Prens Sabahattin’de ve 1950’li yıllarda Mümtaz Turhan’da görebiliriz

³ Mümtaz’er Türköne, “Andımızdaki Türk Kim?”, *Zaman*, 27 Ocak 2012.

⁴ Mümtaz’er Türköne, “19 Mayıs Ne Zaman Bayram Oldu?”, *Zaman*, 19 Ocak 2012.

⁵ Mustafa Akyol, “Gençliğe Hitabe de Kaldırılmalı”, *Star*, 30 Ocak 2012. (<http://www.stargazete.com/yazar/mustafa-akyol/genclige-hitabe-de-kaldiril-mali-haber-420134.htm>)

taşımaktadır. Ama bu yazının konusu bu pedagojik eksikliklerden çok başlıkta ifade ettiğimiz konu üzerinedir. Ele aldığımız konu/sorun yukarıdaki tartışmalar bağlamında önem arz etmektedir. Bir taraftan eğitim sisteminde yapılan değişikliklerle, eğitimin ideolojik unsur ve söylemlerden arındırıldığı/arındırılacağı, sahip olduğu “milli” ve “militarist” karakterden kurtarılması gerektiği tartışmaları yapılırken diğer taraftan 2011 yılında yazılan bir kitapta başka bir silahlı gücün tüm unsurlarıyla görünürlüğüne artması bir çelişki oluşturmaktadır. Bu durum son dönemlerde sıkça gündeme gelen “polis devleti”⁶ olgusunu akla getirirken diğer yandan kuramsal olarak Michel Foucault ve Gilles Deleuze’ün “Disiplin Toplumu” ve “Denetim Toplumu” kavramlarını gündeme getirmektedir. Son yıllarda ülkemizde hem “polis devleti” kavramının hem de bu iki düşünürün kuramlarının tartışılması ve yaygınlaşması beraber ele alınması gereken bir konudur.

Kitabın Genel Değerlendirilmesi ve Bazı Sorunlar

Ele aldığımız sosyoloji ders kitabı *Sosyoloji 1* ve *Sosyoloji 2* olarak düşünülmüştür. Şu anda *Sosyoloji 1* kitabı mevcut ve *Sosyal Bilimler Liseleri*’nde okutulmaktadır.⁷

I. Ünite’de, *Sosyolojiye Giriş*, *Sosyolojinin Alanı*, *Yöntem ve Teknikler* konuları ele alınmaktadır. *Sosyolojinin kendisinin ne olduğu* tanıtılmadan doğrudan *sosyolojinin temel kavramlarının başında gelen “toplumsal olgu” ve “toplumsal olay” kavramları* açıklanmaktadır. Bu iki temel kavramı kavratmak için depremden küresel ısınmaya, seçimden işsizliğe ve spora kadar birçoğu internet haberinden alınmış okuma metinleri verilmiştir. Toplumla ilgili temel kavramların (yığın, kategori, kalabalık, azınlık, ulus, halk vb) açıklandığı bölümden sonra toplumların sınıflandırılması, bilimsel yöntemin gerekliliği ve bilimsel çalışmalarda ön kabuller konusundan sonra *sosyolojinin ne olduğu ve tarihsel süreçte sosyoloji konusuna gelinmiştir*. Gerçekte önce *sosyolojinin ne olduğu ve hangi koşullar altında doğduğu*, bir bilim olarak *sosyolojinin ve sosyologun temel amacının ne olduğunun* verilmesi gerekirdi. Bu halile *sosyolojinin ne olduğu belirsiz kalmaktadır*. Kendi tarihi serüveninden kopuk bir yaklaşımla ele alınan *sosyolojinin tarih bilimi ile ilişkisi de göz ardı edilmektedir*. Bu yaklaşım, bilim olarak *sosyolojiyi “tarihsizleştirirken” tarih bilimiyle kurulmayan ilişki* nedeniyle *sosyoloji salt güncel gelişmelere odaklı bir bilim görünümü kazan-*

⁶ *Birikim*, Eyvah Polis! Olağanüstü Yargı Rejimi, Sayı: 273, Ocak 2012.

⁷ Hemen şunu belirtelim ki bir bilim olarak *sosyoloji ve sosyoloji dersi diğer bilimlere ve derslere göre stratejik bir bilim ve derstir*. *Sosyoloji siyasete ve siyasal olaylara duyarlı görünmemekle birlikte, özünde siyasetle ilişkilidir*. Zaten *sosyolojinin egemen siyasal söylemin bir uzantısına dönüşebilme kolaylığı da bununla bağlantılıdır*. *Sosyolojinin ülkemizde liselerde okutulması salt bilimsellik kaygısının ötesinde, yürütülen siyasetin genç nesillere iletildiği, benimsetildiği bir uygulama alanı olmasıyla ilişkilidir*. Bu nedenle *sosyoloji müfredatının ve kitaplarının diğer ders kitaplarından ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir*.

maktadır. Sosyolojinin sadece tarih bilimiyle değil diğer sosyal bilimlerle ilişkisine de yer verilmemiştir.⁸ Son yıllarda sosyal bilimlerde artan çoklu disiplinler yaklaşımının aksine bir tutum sergilenmektedir.

Gerek bu bölümde ve gerekse de diğer bölümlerde konuyu destekleyici olarak düşünülen okuma metninin çoğu internet kaynaklıdır. Bazı okuma metinleri verilmek istenen konuyla tam örtüşmemekte ve gereksiz malumat yığına dönüşmektedir. Okuma metinleri sanki öğrencilerin genel kültürlerini artırmayı amaçlamaktadır. Örneğin, “Anahtar Statü ve Anahtar Rol” konusunun ele alındığı 99. sayfada “Biliyor muydunuz?” bölümünde “Ayakkabının Tarihi” ve “Topuklu Ayakkabının Keşfi” konusunu ele alan bir okuma metnine yer verilmiştir.⁹ Konuyla bu okuma metni arasında öğrencinin nasıl bir bağ kurabileceği soru konusudur. Okuma metinleri ile ilgili dikkat çeken bir başka şey, internet kaynaklı okuma metinlerinde bazı kurum ve kuruluşların son dönemlerdeki başarısının anlatılmasıdır.¹⁰

Kitapta abartıya varan bir görsellik var. Açıklanan konuyla ilgili ilgisiz birçok fotoğraf ve belgeye yer verilmiş. Bu da kitabın hacminin gereksiz bir şekilde artmasına yol açmıştır. Elbette görsellik öğrencinin ilgisini çekmek ve bilgiyi zihinde kalıcı hale getirmek için önemlidir. Ancak konuyla ilgili o kadar çok görsel materyal kullanılmaktadır ki, adeta öğrencinin düşünmesine ve olguları zihninde tartışmasına izin vermemektedir.

Kitapta Batılı sosyologlar isim ve fotoğraflarıyla öne çıkarken Türk sosyologları belirsiz kalmaktadır. İlk Türk sosyologlarından bir tanesinin bile fotoğrafı yokken E. Durkheim’in iki yerde fotoğrafına yer verilmiştir.¹¹ Çok ilginç, sosyolog olmamasına rağmen Einstein’ın fotoğrafı da kitapta iki yerde geçmektedir.¹² Monografi tekniği açıklanırken Le Play’in fotoğrafı, Sosyometri tekniği açıklanırken Moreno’nun fotoğrafı hemen yazının yanına konulurken Türk sosyologlarının bazılarının isimleri aynı sayfada “Biliyor muydunuz?” bölümünde kısaca anılmaktadır. Bu bölümde köy ve kent monografileri yapan sosyologlarımız arasında Mehmet Ali Şevki, Mümtaz Turhan, Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Mübeccel Kıray’ın isimleri geçmektedir. Türk sosyologları, Türkiye’de liselerde, hem de Sosyal Bilimler Liseleri’nde okutulmak için hazırlanmış sosyoloji kitabında “Topuklu Ayakkabının Keşfi” kadar yer bulabiliyorlar. Neyse ki kitabın sonlarına doğru işlenen “kültür” konusu bağlamında, bir defa konu metninde, bir defa da okuma metninde olmak üzere,

⁸ Ders kitabını yazan komisyon konunun müfredatta gösterilmemesini gerekçe gösterebilir. Ancak müfredatı yazan kadronun da bu yaklaşımdan uzak olduğu görülmektedir.

⁹ A.g.e., s. 99.

¹⁰ “Türkiye, Bilim ve Teknolojide Büyük Bir Gelişme Gösterdi” başlığını taşıyan okuma metninde TÜBİTAK’ın son dönemlerdeki artan faaliyetlerinden ve başarılarından bahsedilmektedir. A.g.e., s.32

¹¹ A.g.e., s. 45 ve 60.

¹² A.g.e., s. 41 ve 104.

ülkemizin ilk sosyologlarından olan Ziya Gökalp'in ismi geçmekte,¹³ ancak görsellik açısından oldukça zengin olan kitabın resmine hiçbir yerde yer vermemektedir. Diğer önemli bir sosyologumuz olan Prens Sabahattin'in ise ismi hiç geçmemektedir.

Kitapta Batı'nın ilk sosyologlarının bazılarının ismi sürekli anılırken ve fotoğrafları iki defa konulurken, bazı Batılı sosyologların ismi hiç anılmamaktadır. Örneğin, sosyoloji tarihinde sosyolojinin kurucusu, isim babası olarak anılan A. Comte adeta sansüre uğramıştır. 19. yüzyılın düşünsel zirvesi olarak kabul edilen Karl Marks'ın ismi hiç anılmazken, onun muarızı Max Weber, ismi ve resmi ile birkaç yerde kitapta yer bulmaktadır.¹⁴ Marks'ın kitapta bir sosyolog olarak yer almaması belli nedenlerle (!) açıklanabilir. Ancak A. Comte'un adının anılmaması oldukça manidardır. Üstelik Comte, Osmanlı'ya ilgisi hayli yüksek ve kurduğu pozitivist felsefe ile Türk düşünce-sinde oldukça etkili olmuş bir düşünürdür.

Georg Simmel, Karl Popper, Arnold Toynbee ve Samuel P. Huntington kitapta en çok ismi geçen Batılı düşünürlerdir. Kaynak olarak en çok alıntı yapılan Batılı sosyolog Anthony Giddens'tir. Okuma metinlerinde ağırlıklı olarak Giddens'tan alıntılar yapılmıştır. İşsizlikten ilkel ve tarım toplumlarına, az gelişmişlikten kentleşmeye kadar birçok konuda Giddens'in Sosyoloji kitabı temel kaynak olarak kullanılmıştır. Bu konularda Türk sosyologlarının da oldukça yetkin eserleri olduğu unutulmuş gözük-mektedir. Bu durum Türkiye'de belli çevrelerin Türk sosyolojisinin ulaştığı birikime rağmen Batı sosyolojisine, kaynaklarına olan bağımlılığını ısrarla sürdürmek istediğini göstermektedir. Üstelik kaynak gösterilen konular kendi toplumsal sorunlarımız ve ülkemiz gerçekleridir. Bu tutum sosyolojiyi, kendi tarihinden ve tarih biliminden soyutlama eğiliminden kaynaklanmaktadır.

Kitap, her ne kadar -belki de pozitivist bilim anlayışı nedeniyle- A. Comte'u san-sürlese de, pozitivist bir yaklaşıma sahiptir. Yöntem konusunun ele alındığı bölümler pozitivist bilim yaklaşımının etkilerini taşımaktadır. "Bilimsel Yaklaşımda Ön Ka-buller" başlığı altında ele alınan "Nedensellik", "Nesnellik", "Somutluk" ve "Kesinlik" gibi bilimsel ilkeler pozitivist bilim yaklaşımının temel kabulleridir. Üstelik poziti-vist bilim yaklaşımının etkileri sadece yöntemle de sınırlı değildir. Sosyolojinin bir doğa bilimi gibi nesnel olduğu anlayışı kabul edilmiştir, ki kitapta "Türk Sosyolojisi" veya "Fransız sosyolojisi" gibi bir ifade yoktur. Sanki sosyoloji tıpkı fizik bilimlerin-de olduğu gibi evrensel bir bilim dalı gibi algılanmaktadır. Sosyoloji bilimi, diğer bilimlerden farklı olarak toplumun temel koşullarına ve özelliklerine bağlı olarak biçimlenmektedir. Sosyoloji bir fizik bilimi gibi değerlendirilemez. Bir Fransız fiziğinden ya da bir Türk fiziğinden bahsedemeyiz ama bir Türk sosyolojisinden ya da Fransız sosyolojisinden bahsedebiliriz. Hatta bırakın ülke sosyolojisini, birçok ülke-de "sosyoloji"den değil "sosyolojiler"den, farklı sosyoloji geleneklerinden bahsedil-

¹³ A.g.e., s. 257.

¹⁴ A.g.e., s. 215.

mektedir. Bu anlamda sosyoloji yersiz-yurtsuzlaştırılmaz. Bu bakış açısı kaba bir milliyetçilik olayı olarak değerlendirilmemelidir.

Kitapta Polis ve Görünürlüğü

Bu çalışma, adı geçen sosyoloji ders kitabında polisin ve polislik mesleğinin hangi konu/konularda ve nasıl öne çıkarıldığını göstermeye dönüktür. Kitapta çok yoğun bir şekilde silahlı bir güç olan polis, polisin hizmet ve uygulamaları öne çıkarılmaktadır. Bu durum sadece bir meslek ve bu mesleğin uygulayıcılarının öğrenciye tanıtılması olayı ile sınırlı gözükmemektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, kitap yoğun bir şekilde polis resmi ve polis ile ilgili haber ve uygulamalar içermektedir. Polisin diğer mesleklere ve hatta sosyologlara göre görünürlüğü ciddi bir şekilde öne çıkarılmaktadır. Yaklaşık yirmi (20) yerde polis fotoğrafı kullanılmıştır. Birkaç yerde de *Çağın Polisi Dergisi*'nden alıntı yapılmıştır. Polisin görünürlüğü kitapta işlenen birçok konuda öne çıksa da, en çok “Toplumsal Statü ve Toplumsal Rol”, “Toplumsal Hayatı Belirleyen Kurallar”, “Norm Türleri”, “Toplumsal Yapı ve Toplumsal İlişkiler”, “Toplumsal Sapma” ve “Toplumsal Kontrol” konu başlıkları altında görülmektedir.

Kitabın 90. sayfasında, eli tabancalı motosikletli Yunus'ların motor üzerinde atış pozisyonunu gösteren bir fotoğraf yer almaktadır. Bu sayfada “farklı statü ve rollere” verilen örneklerde bir öğretmen, bir hakim, bir mühendis, bir dişçi, bir zabıta gurubu, bir bayan kuaförü, bir aşçı ve bir de doktora yer verilmiştir. Verilen örneklere bakıldığında çoğunluğunun memur olması ve hepsinin hizmet sektörü ile ilgili olması dikkat çekmektedir.¹⁵

Polis fotoğraflarının en ilginç olanlardan biri “Toplumsal Hayatı Belirleyen Kurallar” konusu başlığı altında verilen fotoğraftır. Bu fotoğraf bir polisi elinde çiçekle yaşlıları ziyaret ederken göstermektedir.¹⁶ Fotoğraf öyle bir noktadan çekilmiştir ki polisin kolu üzerindeki arma hemen göze çarpmaktadır. Elbette bir polis memurunun yaşlıları ziyaret etmesi çok doğal bir durumdur. Ancak liselerde okutulmak istenen, “toplumsal hayatı belirleyen kuralları” öğretmesi hedeflenen bir kitaba başka bir resim konulabilirdi.

Polisin ve bu mesleğin işlevleri ile ilgili en fazla fotoğraf “Toplumsal Sapma” konusunun işlendiği bölümdür. Bu konunun işlendiği bölümün 136 ve 137. sayfaları adeta bir polis bültenini çağrıştırmaktadır. Dört tane polis fotoğrafı ve fotoğraflarla ilgili beş tane “İnternet haberi” ne yer verilmektedir. Fotoğrafı destekleyen bu internet haberlerinde kapkaç olaylarını önlemede polisin yeni uygulama ve başarılarından, bir oto hırsızlık çetesinin, bir rüşvet çetesinin ve bir sanal çetenin çökertildiğinden bahsedilmektedir. Bu fotoğraflar ve haberler öğrencinin “toplumsal sapma” konusunda sadece

¹⁵ *Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji 1*, Komisyon, MEB Devlet Kitapları, Ankara, 2011, s. 90.

¹⁶ A.g.e., s. 113.

bu tür polisiye olayları algılaması gibi yanlış bir sonuca yola açabilir. Bu bölümü okuyan bir okuyucu ilk bakışta “toplumsal sapma” dediğimiz olgudan “kapkaç” yankesicilik”, “oto hırsızlığı” ve “rüşvet” gibi suçları çıkarabilmektedir. Halbuki sosyolojide “toplumsal sapma” olgusu sadece bu tür olayları kapsamamaktadır. Dahası olumsuz toplumsal sapma ile suç pek çok durumda örtüşse de aynı şeyler değildir. “Sapkınlık kavramı yalnızca yasayı çiğneyen uyumsuz davranışa atıfta bulunan suç kavramından çok daha geniştir.”¹⁷ Sosyolojide sapma örf, adet, gelenek ve göreneğe uymamayı da ifade eder ve bunlar yasalar tarafından sınırlanmamıştır. Bu bölümde bir başka sorun daha var. Yazısız norm türleri (görenek, adet, gelenek ve örf) gibi geniş bir konu dört (4) sayfada anlatılırken toplumsal sapma konusu okuma metinleri ve konu metinleriyle birlikte on (10) sayfada işlenmektedir.¹⁸

Bu sayfada dikkat çeken bir “internet haberi” de trafik polislerinden oluşan bir rüşvet çetesinin çökertilmesi olayıdır. Ancak olay Türkiye’de değil Rusya’da meydana gelmiştir. Rüşveti resmetmek için kullanılan resimde rüşveti veren ve alan sivil bir el ve para da Türk lirasını andırmaktadır.¹⁹ Aynı konunun işlendiği 141. sayfada bir dolandırıcılık şebekesinin üyelerinin polis tarafından götürülüşünü resmeden bir fotoğrafa yer verilmiştir. Dolandırıcılığın da bir toplumsal sapma olduğu vurgulanmak istenmektedir. Fotoğrafta tamamlayan “Sosyal Problem, Sapma ve Suç” başlığını taşıyan yazı, Tülin İçli’nin *Çağın Polisi Dergisi*’ndeki yazısından kısaltılarak alınmıştır. Yukarıda saydığımız konuların işlendiği bölümlerde polis ve polisin uygulamalarının fotoğraf ve haberleri yanında *Çağın Polisi Dergisi* de kaynak olarak kullanılmaktadır. Örneğin, “Sosyal Yaşantımız, Toplumsal Kontrol ve Yapı İlişkisi”nin işlendiği bölümde “Nereye Gidiyoruz?” başlığını taşıyan ve kısaltılarak alınan okuma metni de bu dergiden alınmıştır.²⁰ Suçun toplumun bulunduğu her yerde yaygın bir hal aldığı vurgulanan yazıda manevi değerlerin aşındığından ve işlevsizleştiğinden şikayet edilmektedir. Suçu ortaya çıkaran sosyolojik nedenler açıklanmadan sonuçları üzerinde durulmakta; yasal düzenlemelerin öneminden, cezai yaptırımdan söz edilmektedir. Yazıda suçlunun polise karşı tavrı eleştirilirken, polisin tersi yönde uygulamaları söz konusu bile edilmemektedir: “Suç işleyen şahsın, kendini bilmez bir şekilde haklılığını savunur olması ve çoğu zaman da görevi başındaki kamu görevi yapan memura kafa tuttuğunu görmekteyiz. Bunu izleyenlerin yapılan davranışları ayıplayacakları yerde, ‘helal olsun nasılda polise kafa tuttu’ diye suçluyu över hale geldiğine üzülerek şahit oluyoruz. Karakolda hırsız, polise karşı gelmeyi ve yaptığı hırsızlığı kameralara utanıp sıkılmadan anlatmayı marifet sayıyor. Böyle suçluları izledikçe ne hallere düştük demekten kendimi alamıyorum...”²¹

¹⁷ Orta Öğretim Sosyoloji Ders Kitabı, Ed. Korkut Tuna, MEB, Devlet Kitapları, Ankara, 2011, s. 35.

¹⁸ Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji 1, Komisyon, MEB Devlet Kitapları, Ankara, 2011, s. 136-145.

¹⁹ A.g.e., s. 137.

²⁰ A.g.e., s. 131.

²¹ A.g.e., s. 131.

Burada toplumsal düzenin sağlanmasında aşınan ve işlevsizleşen toplumsal değerlerin yerini daha çok yazılı hukukun alması gerektiği vurgulanmaktadır. Düzenin sağlanması adına, toplumsal saptmaya karşı hukuka ve emniyet güçlerine ciddi bir sorumluluk yüklenmektedir. Toplumsal saptmalara karşı toplumsal kontrolü sağlayacak güç olarak polis görülmekte ve toplumsal düzenin bu yolla sağlanacağı algısı yaratılmaktadır. “Karapara ve Vergi Kaçırmaya Önlem” başlıklı metnin yanında verilen bir resimde dolar ve kolluk güçlerinin simgelerinden biri olan bir kelepçeye yer verilerek²² bu algı desteklenmektedir. Toplumsal düzenin ceza ve caydırıcı güç olarak polis gücüyle sağlanacağı algısına yol açacak bir yaklaşım sosyoloji biliminin ruhuna da aykırıdır.

Polisin sosyoloji ders kitabındaki görünürlüğü “Sapma”, “Kontrol” ve “Düzen” kavramları ile de sınırlı değil. Emniyet teşkilatının ve ekiplerin uygulamaları ile ilgili birçok habere yer verilmektedir. “İlköğretim Öğrencileri Kötü Alışkanlıklar ve Ahlak Kuralları Konusunda Bilgilendirildi”²³ internet haberinde “Gümüşhane Emniyet Müdürlüğünden yapılan açıklamada, bilinçli bir toplum oluşturmak amacıyla il merkezlerindeki öğretim okullarında bilgilendirme toplantısı yapıldığı” bildirilmekte, öğrencilere, “kötü alışkanlıklardan kaçınma, sigara, alkol, yalan söylemek, hırsızlık yapmak, şiddet ve suçtan korunma, ahlak kuralları, trafik kuralları, binalarda ışıklandırma alarm ve kameraların önemi, büyüklere saygılı davranma gibi konularda bilgi verildiği” aktarılmaktadır. Hemen bir sonraki sayfada yasak yere park yapan bir polis otosuna ceza yazan trafik polisini gösteren bir resme yer verilmiştir. Aynı ilin trafik polisi, aynı ilin toplum polisine ceza yazmaktadır. Aynı sayfanın altında bir yönetmelik örneği verilmiştir. Bu yönetmelik, polis teşkilatını çağrıştıran, Fahri Trafik Müfettişliği Görev ve Çalışma Yönetmeliği’dir.²⁴ Trafik denetimleri yapan ve ceza yazan bir başka resme kitabın 132. sayfasında yer verilmektedir. Okuma metninde Aydın ilinde polis ve jandarma ekiplerince yapılan denetimlerden, yazılan cezalardan bahsedilmekte ama buna rağmen kazaların önüne geçilemediğinden bahsedilmektedir. Kural ihlali yapanların polise ve jandarmaya ihbar edilmesi istenmektedir.²⁵ Yine polis teşkilatı ile ilgili bir haber de kitabın 47. sayfasında yer almaktadır. Osmaniye Emniyet Müdürlüğü’nün yayınladığı bir genelgeyle para ve değerli evrak dolaşımının olduğu kamu kurum ve özel kuruluşlara güvenlik kamerası taktırma zorunluluğu getirilmesi” ile ilgili bu internet haberi “Tümevarım mı, Tümdengelim mi?” konusunun işlendiği konu başlığının altında verilmiştir.²⁶ Bütün bu alıntılar kitapta daha çok po-

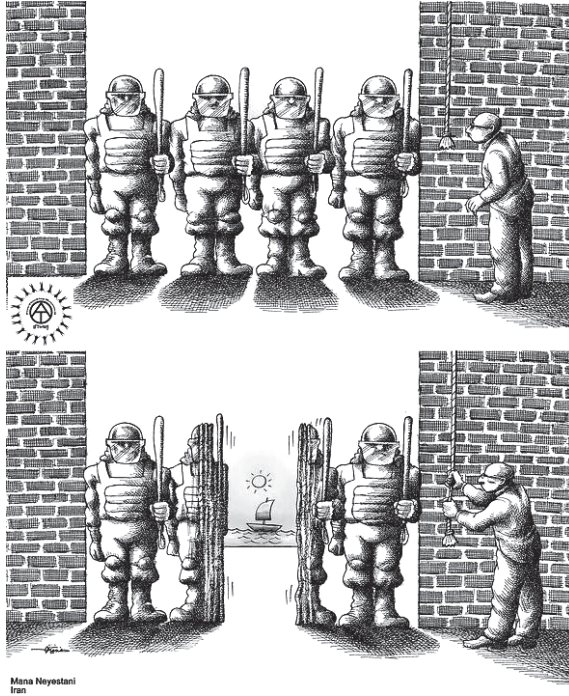
²² A.g.e., s. 142.

²³ A.g.e., s. 118.

²⁴ A.g.e., s. 119.

²⁵ A.g.e., s. 132.

²⁶ A.g.e., s. 47.

Mana Heyestani
Iran

“Halk için adalet, adalet için hizmet”

lisiye olarak algılanan/anlaşılan toplumsal sapmalara karşı toplumsal kontrolün nasıl sağlanacağı ve hangi araçların kullanılacağına dair ipuçları vermektedir.

Kitapta polisle birlikte öne çıkan bir başka kolluk gücü de zabıta. Zabıta ile ilgili resimler ve haberler yine aynı konular işlenirken verilmektedir. Kitabın 90. sayfasındaki bir resimde bir grup zabıta esnafı denetlemektedir. Yine 92. sayfada belediye başkanı ile birlikte zabıtalara gösteren bir resme yer verilmiştir.

Aynı bölüm içinde “Toplumsal Sapma”, “Toplumsal Kontrol” ve “Toplumsal Düzen” konuları işlenirken yoğun bir şekilde zabıta, polis, polisin uygulamaları ve faaliyetlerini gösteren resimlere yer verilmesi ne anlama gelmektedir? Bu, sadece pedagoğların cevaplama gereken bir soru değildir; konuya duyarlı herkesin, hepimizin yanıt araması gereken bir sorudur.

Bir ders kitabının böyle bir bakış açısıyla ele alınması, Foucault ve Deleuze’ün “Disiplin Toplumu” ve “Denetim Toplumu” kavramlarında ifadesini bulan bastırıcı sosyal düzenek ve kurumları akla getirmektedir. Foucault’da okul, disiplin toplumunun temel aygıtlarından biridir. Okul sisteminin en önemli unsurlarından biri de okul kitaplarıdır. Denetim toplumu ile ifade edilen şey ise, bireyin tüm yaşamsal

süreçlerine (giyiminden yeme-içmesine, bedensel hareketlerinden arzu ve ideal-lerine kadar) egemen olan baskılayıcı sosyal düzendir. Yaşam süreçlerine egemen olmanın yollarından biri de bireyin entelektüel kaynaklarının içeriğini belirlemekten geçmektedir.

Sosyolojik olarak toplumsal denetim sadece resmi kurum ve kuruluşlarla; toplumsal düzen sadece yasalarla, resmi normlarla sağlanamaz. “Toplumsal sapma” olarak görülen davranışlar belirli kurumlar tarafından ve çeşitli sosyalleşme süreçleriyle incelikli bir biçimde dışlanmaya, baskılanmaya ve önlenmeye çalışılır. Sosyalleşme ile sapma davranışları arasında bir ilişki vardır. Sosyalleşme bireyin içinde yaşadığı toplumun değerlerini eğitim-öğretim süreci içinde kazanması sürecidir. Sağlıklı bir toplumsal düzenin devamı sağlıklı bir sosyalleşme süreci ile sağlanabilir.

Sosyoloji ders kitabı ile ilgili olarak söylenebilecek en önemli konulardan biri de, kitabın belirsiz, yersiz-yurtsuz ve diğer sosyal bilimlerle ilişkisiz bir sosyoloji yaklaşımına sahip olmasıdır. Kitaptaki bol malumat ve görsel malzeme yığını sosyolojinin özünü belirsizleştirmektedir. Kitap bu haliyle -birçok olumsuz yön barındırmakla birlikte- toplumsal olay ve olgularla ilgili “güdüleyici” bir genel kültür kitabını andırmaktadır.

Sonuç

Türkiye’de lise sosyoloji eğitimi ve öğretimi ve yazılan ders kitapları her zaman belli sorunlar içermiştir. Bazen kesintilere uğrayan sosyoloji eğitiminin ülkemizde ilginç bir serüveni vardır. Ders müfredatları ve kitapların içeriği siyasal ve toplumsal konjoktüre bağlı olarak biçimlenmiştir. Siyasal ve düşünsel eğilimler müfredata ve ders içeriğine ve konuların ele alınışına yansımıştır. Bu açıdan lise sosyoloji ders kitapları ve öğretimi, imparatorluk döneminden bugüne değişen sosyoloji anlayışlarını ve sosyolojiye yüklenen misyonu anlamamıza imkan veren bir kaynaktır.

Son yıllarda ülkemizde açılan ve sayıları gittikçe artan Sosyal Bilimler Liselerinde okutulmak için bir komisyona yazdırılan *Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji 1* kitabı da dönemin siyasal ve düşünsel eğilimlerinin izlerini taşımaktadır. Kitap, taşıdığı bir takım pedagojik eksikliklerin yanında, belli bir mesleğin ve o mesleğin uygulamalarının çok yoğun bir şekilde öne çıktığı bir platforma dönüştürülmüştür. Hem de ülkemizde devletin hızla “polis devleti” olmaya doğru evrildiği eleştirilerinin yükseldiği bir dönemde yazılması daha bir dikkat çekmektedir. Bu da ülkemizde sık sık şikâyet konusu olan ve son dönemlerde azaldığı/azaltıldığı iddia edilen “askeri vesayet”in yerine bir başka silahlı güç olan “polis vesayeti”nin mi geçmekte olduğu sorusunu haklı çıkartacak ve cevabına da yardımcı olacak bir görünüm taşımaktadır. Ya da kitap Foucault’nun teorisinde ifade edilen “disiplin toplumu” yaratmanın bir aracı olarak da görülebilir.

Sosyoloji bilimi ve sosyoloji ders kitapları belli toplum kesimlerinin ve belli dünya görüşlerinin savunulduğu, yaygınlaştırıldığı bir araç olarak kullanılmamalıdır. Sosyolog da genel toplum çıkarı dışında belli bir yaklaşımın sözcüsü olmamalıdır.

Kitap, ilgililer tarafından yeniden gözden geçirilmeli, flu bir sosyoloji anlayışından kurtarılmalı, “Toplumsal Sapma”, “Toplumsal Norm”, “Toplumsal Kontrol” vb. başlıklı konuların sadece adli ve polisiye bir olgu olarak değerlendirilmesinden vazgeçilmelidir. Sosyologca bakışın gereği budur.

Kaynakça

- Akyol, Mustafa, “Gençliğe Hitabe de Kaldırılmalı”, *Star*, 30 Ocak 2012. (<http://www.stargazete.com/yazar/mustafa-akyol/genclige-hitabe-de-kaldirilmali-haber-420134.htm>)
- Birikim*, (Dosya konusu: Eyvah Polis! Olağanüstü Yargı Rejimi), Sayı: 273, Ocak 2012.
- Foucault, Michel, *Discipline and Punish, The Birth of the Prison*, The Vintage Books, 1995.
<http://www.meb.gov.tr/mevzuat/liste.asp?ara=4&Submit=Lisitele>
- Orta Öğretim Sosyoloji Ders Kitabı*, Ed. Korkut Tuna, MEB Devlet Kitapları, Ankara, 2011.
- Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji 1*, Komisyon, MEB Devlet Kitapları, Ankara, 2011.
- Türköne, Mümtaz, “Andımızdaki Türk Kim?”, *Zaman*, 27 Ocak 2012.
- Türköne, Mümtaz, “19 Mayıs Ne Zaman Bayram Oldu?”, *Zaman*, 19 Ocak 2012.